

Q. F. F. Q. S.
DISSERTATIO ACADEMICA

OVES

BREVITER ADUMBRANS,

QUAM,

VENIA EXPERIENTISS. FACULT. MEDICÆ
IN ILLUST. AD SALAM SVION. ATHENÆO,

SUB PRÆSIDIO

VIRI NOBILISSIMI,

DN. DOCT. CAROLI
LINNÆI,

SÆ RÆ M: TIS ARCHIATRI,
MED. ET BOTAN. PROF. REG. ET ORD.
EQUITIS AURATI DE STELLA POLARI,

Nec non

ACAD. IMPER. N. C. MONSPEL. BEROL. TOL. UPSAL.

LOND. HOLM. SOCH ET PARIS. CORRESPOND.

PUBLICO EXAMINI MODESTE SUBJICIT

ISACUS PALMÆRUS NIC. FIL.,

O-GOTHUS

IN AUDIT. CAROL. MAJ. D. XXX OCTOBRIS
ANNI MDCCLIV.

H. A. M. S.]

UPSALIÆ, Exc. LAUR, M, HÖJER, Reg. Acad. Typ.

VIRO Admodum Reverendo Clarissimoque,

D:ño NICOLA O
PALMÆRO,

Ecclesiæ, quæ DEO in Kullerstad colligitur,
PASTORI Vigilantissimo,
PARENTI OPTIMO, CARISSIMO:

In Id amice conspirant omnia, in universo hoc rerum
complexu, quæ unquam existunt, quod suo quælibet
modo, operam quasi navent, ut beneficiorum in se col-
latorum semper sint memores. Itaque si vel ipsas belluas
inspiciamus, non omni plâne hujus virtutis carent sen-
su. Mortalium idcirco ingratisimè gravissimave terræ
pondera essent nuncupandi, quotquot hac in parte bru-
tis cedunt animantibus. Hinc boni profecto omnes, in
hoc officii genere, sanctè servando, toti elaborant, ut
ne vel minimam prætermittant occasionem gratissimum te-
stificandi animi. Hoc cum ita sit, quid mirum, si fi-
lius sibi immortaliter gauderet, quod dies, tot votis diu
exoptatus, illuxerit, quo Paterna beneficia publice ipsi cele-
brare liceat. Etenim tot tantaq; *Tua* in me sunt merita, P. P.
ut illis per censendis, nedum rite prædicandis, exigua, qua-
lis mea est, haut sufficiat svada: nam quoties illorum recor-
dor, recordor vero in dies horasque singulas, toties magni-
tudine & numero me prorsus obruunt. Suscipias igitur, hu-
millimus oro, serena, ut solès, fronte, levidense hocce munus
chartaceum, pignus tamen cultus *Tui* sanctissimum, quod
j. m. filius *Tibi* pia offert manu. Jubeat insuper Summus re-
rum humanarum Arbiter, fatalem illum, ac atris omnino
calculis notandum, diem seris inscriptum iri fastis, quo ec-
clesia pastore fidelissimo, *Tuiq;* omnes spe atque fulcro cer-
tissimo se orbatos sentiãnt ac deplorent! Sic vovet vovebitq;
ad urnam usque permanfurus;

PARENTIS OPTIMI, CARISSIMI;

filii obedientissimus
ISACUS PALMÆRUS,

D. D.

PROOEMIUM.

OVium cultura, quæ pristinis temporibus adeo contempta fuit, ut indoctis & incultis tantum esset relicta; nunc temporis, dum œconomia justum in patria nostra obtinuit locum, tanti est pretii, ut inter optimas, quæ felicitatem regni amplificent, artes, haud immerito numeretur. Quantum vero adferat utilitatis, suo exemplo demonstrat satis Anglia, cui oves plus profuisse, quam aurifodina Potasi Hispaniæ, contendunt varii. Antea fere omnia, quæ ad vestimenta erant necessaria, ab exteris emebamus, donec observabamus, id nobis tantum æris detrudere, quantum emolumenti inde hauriebant alii. Cordatis igitur nostris œconomis visum est, huic morbo sanando non aptius ad commodari posse remedium, quam ut in patria instruerentur officia, vestitum nobis

bis suppeditatura; quod quidem feliciter successit, sed quamdiu lana ab exteris invehebatur, tamdiu instituta fastigium non attingerent. Itaque viri de publico bene meriti, rem paulo adentratius introspicentes, satis superque deprehendebant necessitatem Ovium culturae intra patriam. Prae ceteris Consiliarius. Commerciorum ac Eques, per sua in patriam universam merita, immortalis memoria dignissimus, Nobilissimus D:nus JONAS AHLSTRÖM, qui, tanto cum studio, opificia pene innumera instruxit, huic operi etiam manum admovit; ille enim non solum variis in lucem editis scriptis modum civibus patefecit, quo curam horum animalium gererent; sed etiam rei necessitatem, vividis depictam coloribus, Ordinibus regni subjecit, quo res feliciter jam eo est perducta, ut pastores, ovium culturam edocti, in plerisque regni provinciis sint constituti. In hac arte demum nostrates adeo profecere, ut exteris facile palmam praeripiant: unde libellus, *Beskrifning om fullgodä Får*, a Lib. Barone *Fridrico W. Haster*, nuper editus, non tantum statim in linguam Germanicam Göttingæ est translatus; verum & , illo cum elogio, in Actis illorum recensitus, ut ne Tournefortus quidem omnibus suis plantis instructus, cum eo conferri posset.

Scientiam hanc æquiori & iusta perpendens lance. observo multum certe adhuc restare, imprimis autem illam partem, quæ a scientia naturali lucem mutuatur, & sine qua ovium cultura feliciter absolvi nequit. Electurus idcirco argumentum specimi-

nis Academici, diu multumque mecum deliberavi, utrum quod ad medicinam proprie spectaret, an vero ex parte quadam scientiæ naturalis quid pertractandum lumerem, unde publica res quid captura esset commodi; sed prævaluit illud in pectore monicum: *Salus patriæ, Lex summa.*

I. DESCRIPTIO.

Caput: Rostrum compressum, anterius nudum.

Dentes primores in inferiori tantum maxilla, VIII, incisores, prominentes, margine laterali acuti, apice subtransversi, interius paulo excavati; in superiori vero maxilla primores nulli.

Canini desunt in utraque maxilla, & spatium edentulum inter primores & molares.

Molares in utraque maxilla, sinuato-acuti.

Os s. Bucca papillis albis, cartilagineis interne vestitum.

Labium superius a naribus ad os nudiusculum, lacuna exaratum.

Inferius seu Mentum sabrotundum, convexum, molle, margine inflexo denticulato.

Vibrizæ oris superiores per quatuor ordines inæquales digestæ.

Pilus distinctus supra nares longus.

Narium foramina oblonga, sinu vel margine superiori medio gibbo; sinu vero posteriori obtusiori.

Oculi sabbærulei, glauci, in prominentia sincipitis ovali. *Pupilla* de die oblonga.

Cilia superiora tantum; inferiora nulla; sed horum loco, pili rari tenuiores.

Cavitas quasi digito impressa, ante canthum oculi anteriorem, profunda, gluten secernens, & aliam minus profunda pone canthum oculi posteriorem, quarum usus nos fugit.

Lingua mollis nec scabra, sulco longitudinali notata.

Vertex prominens, inter cavitates depressas pone oculos.

Aures oblongæ margine integro: superiori versus basin inflexo; intra aures lineæ tres, elevatae, longitudinales.

Cornua spiritaliter retorta, rugosa, introorsum angulata, plana, apice complanata.

Collum compressum, capite longius, lanatum

Dorsum latum, teretiusculum, circa lumbos tamen latius.

Pectus prominulum, pilis brevibus tectum.

Abdomen plano-convexum:

Mammæ inguinales, nudæ, binæ, coalitæ, & præterea duæ Papillæ spuria ad basin anticam.

Scrotum mamillis duabus notatum.

Cauda teres, genibus brevior, pilisque tecta.

Pedes: *Femora* compressa. *Genua* crassiora in anticis pedibus; in posticis vero prominentia. *Tibiæ* anticae teretiusculæ; posticae magis compressæ.

Ungulae geminae: margine exteriori convexo, interiori vero acuto, concavo.

Ungula succenturiata in parte postica pedis circa tarsum, geminae, minores, rugosæ.

Liquor glutinosus secernitur e foramine parvo intra

finum supra ungulas anticas, fere ad earum basin, cujus usum etiam ignoramus.

Vellus constat pilis contortis s. crispatis, mollissimis: longis in dorso, lateribus & collo; at brevioribus, rectis, imbricatis & lævibus in capite ante oculos & cornua, in auribus, pectore, ventre & pedibus.

Sutura in inguinibus spiralis.

II. SPECIES

Species ovium, quæ vulgo sunt notæ, numerantur sequentes:

1. OVIS (*communis*) cornibus compressis lunatis. *Faun. Svec. 43.*

Ovis *Gesn. quadr. 138. Aldrov. bisulc. 370. Jonston. quadr. 60. tab. 22. fig. 1, 2, 3.*

Ovis domestica *Raj. quadr. 73.*

2. OVIS (*gvineensis*) auribus pendulis, palearibus laxis, occipite prominente. *Syst. nat. 15.*

Aries gvineensis s. angolensis. *Margr. bras. 264. Raj. quadr. 75.*

Cornua parva deorsum usque ad oculos incurvata & quasi torta. Juba sub collo pendula. Pili breves hircini.

3. OVIS (*Strepsiceros*) cornibus erectis spiraliibus. *Syst. nat. 15.*

Strepsiceros cretensis. Bell. itin. 20.

Aries cretensis *Aldrov. bisulc. 407.*

Ovis *Strepsiceros cretica. Raj. quadr. 75.*

Hujus magni greges aluntur in Ida Cretæ.

Cornua erecta, ambitu canalicula, cochleæ in modum contorta conf. Aldrov. quadr. bisulc. 406.

III, VARIETATES.

Varietates ovium *communis*, quas mihi pertractare satis est, variae sunt; præcipuae autem VI, uti:

1. **LATICAUDA**, *Platyceros s. arabica*. Huic cauda crassissima, triginta sæpe librarum, a lummis ad inum magis magisque latefcens. Pastores postella fabricant, ad quæ cauda alligata nititur & sustinetur. *cf. Aldrov. bisulc. 406. 404.*

Animal frequens est in Oriente, Armenia, Syria, Arabia & Ægypto.

2. **AFRICANA** *Raj. quadr. 75.* Pro lana pilis brevibus hirta.

3. **HISPANICA**, quæ a reliquis differt cornibus contortis, spira extrorsum dilatata, lana circum oculos copiosa, adeo ut oculi illa pene sint operiti, & quasi profunde intra cranium intrusi. (*it. W-Goth. 59. Scan. 61.*) Lana his mollior (*it. W-Goth. 58.*) copiosior, sæpe novem librarum & pingvior (*it. Scan. 156.*) Semel annis singulis has tantum condere licet, quippe quæ frigus minus ferunt. (*it. Scan. 61.*)

4. **ANGLICANA** vulgo dicta. Hæc cornibus caret, at gaudet cauda crassiori, quæ una cum scroto ad genua usque pendet.

5. **RUSTICA** cornuta est, & lanam brevior, minus crispam & rigidior, quam in præcedentibus (1, 3, 4.) habet. Cauda & scrotum non attingunt genua.

6. *POLYCERATA*. Arietes cornibus quatuor, rarius vero sex gaudent, quorum interiora erecta, lateralia vero revoluta (*it. Gott. 249.*) Habent hæc cornua analogiam quandam cum plenitudine florum, & sunt quasi bipartita aut tripartita cornua, quorum itaque latera exteriora rigidiora contorquentur; unde illorum divaricatio (*Aldrov. bisulc. 408.*)

IV. PHYSIOLOGIA.

Oves sunt *Pecora ruminantia* & nullos dentes incitores in superiori maxilla habent; itaque pastum euntes, gramina ac herbas evellunt, cibum in ventrem magnum deglutiunt, & ibi maceratum iterum regurgitant meliusque remandunt; unde pingvedo ovium, uti reliquorum hujus ordinis animalium, in sebum convertitur. Habent enim hæc animalia in abomaso acidum, quod oleum in sebum transmutat.

Post diem Aug. 24. prurire quidem incipiunt, sed ad copulam non debent admitti, nisi post tempus S. Michaëlis, ut verno tempore enixi pulli non graviore afflicterentur frigore. Unus mas viginti feminis sufficit. Tempus graviditatis per 150 dies durat; quo transacto, oves rusticæ sæpius unum, exoticæ vero sæpius duos pariunt fœtus; in Batavia sæpe tres & quatuor, ubi illius reperiuntur magnitudinis oves, ut possessoribus lanam sæpe decem ad sedecim librarum ferant, teste *Abbt. p. 2. §. 1.*

Illi pulli, qui die a nativitate tertia collo pallide rufescente, pilis erectis longioribus inter lanam hic illic sparsis, crassisque artubus gaudent,

B

præ

præstantiores communiter habentur. Ovis, quæ duos habet agnos, uni horum vix ubera præbet, nisi alter etiam adsit. Itaque mortuo altero, ne superstes fame pereat, alium, mortui cute, adhuc sanguine madente & calida, per noctem circumdant, & matri offerunt, quæ, doli ignara, illum ut suum assumit & nutrit. Mater enim ex odore in innumeris foetum cognoscit, & pullus matrem.

Quidam pastorum præcipiunt colostrum esse emulgendum, ne, uti noxium & validum purgans, vim suam in tenerrimos agnos exerceat; at fallunt & falluntur; nam hæc purgatio, lege ipsius naturæ præscripta, ad sanitatem illorum multum confert. Ii, quorum mos est oves mulgere, agnosque non materno, sed alio lacte nutrire, de propagine bona minus sunt solliciti. Novimus enim vitulum aliumque foetum, qui ipse e maternis mammis lac expressit, inque suum convertit succum ac sanguinem, alieno nutritio semper fieri robustiorem.

Ubi sui sunt juris oves, aluntur a matre usque ad tempus autumnale, cum mater pruriens illos abs se expellit. Ut arceantur a matrum uberibus pulli, utuntur rusticæ capistris e mucrone ligneo aut pelle Erinacea. (*it. Scæn. 219.*)

Anniculæ oves pruriunt, concipiunt & pariunt; sed proles tenella evadit; præstantior enim ea est, quam adultiores utriusque sexus procrearint. Verum ab anno secundo, usque ad septimum, ad propagandum genus imprimis sunt admittendæ; Exce-

Excedentes autem octo annos minus aptæ (*Allrov. vifule. 422.*)

Quos castratos volunt, illorum testes die a nativitate nona circiter sunt excidendi, ubi non solum & majores & pingviores evadunt, sed & lana his est copiosior & mollior (*it. Scan. 268.*); nam libido pilos efficit rigidiores.

A dentibus ovium ætas facillime numeratur. Primo enim anno, octo dentibus incisoriis acutis instructæ sunt, quos per hunc usque ad secundum retinent, dum duos Intermedios amittunt, & illorum loco duos latiores & apice fere obtusiores obtinent; alios duos primores tertio mutant. Quarto iterum alios duos, & quinto denique duos exteriores & ultimos, qui magis magisque fiunt obtusi & dilatati. Hos dentes tum salvos conservant usque ad annum octavum, dum primi abeunt, nono secundi, & sic porro duo quotannis cadunt, adeo ut undecimo nulli dentes primores supersint; unde tum mactandæ, quippe cum vita sine magna molestia amplius sustineri nequeat.

Oves præsertim rusticanae his quotannis pilos emittunt, tempore scilicet vernali, dum educuntur, & autumnali, dum hybernacula ingrediuntur; quapropter his temporibus tondendæ sunt. Hic tamen distingvendum inter illas, quarum pili semel, & quarum sæpius abraduntur. Nam tonsura illarum sine mensis Maji; harum vero vere autumnoque, sed non prius, quam frigus minuitur, celebrari debet. Lana, quæ vere reportatur, inferior est æstivali;

vali; ætate enim crescit nobilior. Antequam autem tondentur, in aqua pura laventur, lotioneq̃ue peracta, in loco quodam calido claudantur, ut sudor optime excutiat̃, dum lana tertio die ab hac lotionẽ abscindenda; hinc enim pingvis fit & succida aptiorq̃ue manibus eam tractaturis.

Quo propius abtondentur pili, eo crispior inde evadit lana; scimus enim pueros aliosq̃ue, quorum capita raduntur, vel crines sive capilli post morbum sponte decidunt, magis contortos & crispiores dein obinere. Quam obrem in Heraclea, optimam lanam nobis subministrante, manibus evellere lanam in usu est: nam quemadmodum prat̃um, cujus gramina ac herbæ propius terram descindantur, gramine densiori & teneriori repletur; ita lana hoc modo efficitur densior & tenerior; quare a pastoribus etiam commendatur.

De bonis ac genuinis ovibus comparandis sollicitus, & masculum & feminam optimæ frugis sibi comparare debet, maxime autem de mare solliciti sunt pastores, ferunt enim progeniem semper patri similem evadere, & sic ex viliori matre præstantiores consequi credunt soboles.

Uti lana alba est præstantior, ita in eligendis ovibus summa cura est adhibenda, ne diverso colore tinctas nobis comparemus, ne proles nigra, cinerea aut variegata procreetur.

Licet hæc animalia cornibus sint prædita, adeo tamen mites sunt oves ac inbellēs, ut vix contra alias animantes, nisi quæ fixæ sint speciei, eis utantur, tum vero regrediuntur & horizontaliter cornibus

bus hostem petunt. Et quoniam hæ fere inermes sunt, ita currendo fuga auxilium quarunt, ut canis melitæus totum gregem possit propellere & dissipare, dum quo una, reliquæ etiam eunt; unde tritum illud: *raro una errat, raroque revertitur una.* Tandem ubi animus illis accessit, calcando pedibus anterioribus, & urinam reddendo, adversario minantur, usque dum de se iterum agi animadvertunt. Idem faciunt, cum lupus quandam earum rapuit; quare tanto facilius ab eo trucidantur.

Vulpes agnos semper, raro autem apud nos adultas oves devorat. At lupus nemini harum parcit. Itaque ne totus grex pestum eat, pastores sequantur, qui utuntur canibus sic instructis, ut feras amoveant. Ast eundem finem sæpius obtinemus, si filum, cui fasciculus pulvis pyrii sit connexus, ad collum ovis alligemus; non enim eo procedunt audaciæ feræ, insidias sibi structas extimescentes, ut illam adtingant. In Flandria instruuntur canes, ut oves comitentur, quo eos partim abs agris arceant, partim coërceant, uti rangiferos canes lapponici. Si hoc in patria nostra in usu esset, sepibus minus indigeremus, quibus magna silvarum pars impenditur.

V. PASCUA.

Solum ovibus aptissimum sunt loca aprica, sicca & perflata, quæque etiam sponte semper eligunt, ibique egregie valent. In insulis nostris Carolinis, ubi optime valent oves, per totam æstatem, altum, planum & aridum campum depascunt, & ne prote-

runt

runt quidem, multo minus comedunt densissimum illud & magnum gramen, quod in locis depressis ejusdem intulæ copiose nascitur.

Est profecto summa admiratione dignum, quod sapientissimus Creator hæc animalia, ut Hottentotos, pilis crispis vestit, quippe quæ tanto calori ac æstui sunt exposita, eum forsan in finem, ut, hæc contortuplicacione pilorum, duplicem quasi umbram eisdem conciliaret.

Plantæ in umbrosis habitantes semper sunt nuda; at maxima pars herbarum, in apertis locis & ad parietes, ubi radii solares fortius æstuant & exsiccant, crescentium tomentosa: uti *Gnaphalium*, *Pilosella*, *Verbascum thapsus*, *Marrubia* & *Sideritides*. Sic videmus *Salviam canariensem*, *Marrubium nigrum* aliaque ejuscemodi vegetabilia in Caldario, juxtaque illud latus, quod ad solem vergat, posita, lana prolixa vestita, hirsutissima evadere. Lana præterquam quod ab æstu vel calore solis, a vehementiori quoque flatus vi conservat & tuetur; unde plerasque plantas maritimas pilosas animadvertimus, ut: *Tomex*, *Medicago*, *Artemisia maritima*, & quæ sunt reliquæ in litoribus maris habitantes, ubi vis ventorum acrior adflat. In apricis illis & maceris locis, gramina quidem minora, at pingviora crescunt; omnesque fere herbæ succulentæ in sterilissimis locis occurrunt.

Herbæ & gramina patriæ, ovibus eam præbentia, numero 387. ut & 141 quæ intracta relinquunt, recensentur a Pane Suecico in *Alænitibus*

Academicis vol. 2:do, ad quas Lectorem remitto. Pau-
cis tamen agendum nobis est de præstantissimo ca-
rum pabulo in nostris oris. *Festuca ovina* prima-
rium est gramen, quo delectantur oves, licet par-
vum, succulentum tamen, & copiosissimum in o-
mnibus pascuis, ovibus aptis. In australi parte
Gottlandiæ nihil fere gramine hoc nominato copio-
sius crescit, & ibi etiam pingvissimæ oves evadunt; hinc
caro ovina Gottlandica aliis hujus carnis generibus
palmam apud nos merito præripit. (*it. Gott. 284.*
256. Oel. 92.) Gaudet gramen hoc foliis succulen-
tis, quæ præ reliquis eligunt oves; culmos vero &
spicas instinctu naturæ intactas relinquunt, ne per-
eat & extirpetur. Ubi hoc gramen feliciter & co-
piose crescit, ibi etiam oves facillime sese susten-
tant: contra vero ubi deficit, sæpius pessum eunt.

In campis, *Erica* refertis, notum est oves fa-
cillime se alere, quapropter Ericis hoc adscribere
nonnulli, rati, Ericam alimentum eis subministrare
saluberrimum, aptissimum; sed vercor, ne errent;
in usum enim suum non nisi recentes *Ericæ* hujustu-
riones vertunt; nullo autem modo antiquiores ra-
mulos. Itaque solent pastores ad altiora *Ericeta* igne
consumere, & anno peracto, pascua ovina inde ob-
tinent perampla, *Festuca ovina* & *Erica tenella* re-
pleta.

Arva quoque illis valde sunt grata, adeo ut in
circumjacentia prata ire nolint; quod certe tri-
bendum est *Barse pastoris*, in locis hisce copiose a-
pud nos obvia, ut i te sæpiissime observavi; reji-
cunt autem in arvis *Serratulam arvensem* & *Tblaspi-*

arvensem, Burlam vero eligentes ad terram usque comedebant. Si oves ergastulis, in arvis collocatis, per noctes incarcerantur, agrum stercore saginant, modo mutantur & per totum agrum a loco in locum translocentur. Radicitus magis herbas graminasque carpunt oves, quam alia pecora quaecunque; unde Batavis in proverbium, quod, ubi quatuor boves pascua consumserint, ibi duo equi sufficiens habeant alimentum, & post hos quatuor oves adhuc vitam sine dispendio sustinere possint. Cavendum itaque est, ne oves una cum bobus uno alantur loco; proverbium enim nostratibus receptum, veritati est congruens: *Fåret gnager ut dgat på koen.*

Ovium carnes ratione alimenti commutantur; nam in Anglia *Rapis* saginatae fere insipidae, aliisque locis *Absinthia* comedentium, caro tam ingrato inficitur odore & sapore, ut edi non possit; sed ab omnibus rejiciatur. In Hispania vero, ubi *Rosmarinus* & *Tbymus* illis praebet nutrimentum, omnium saporisimae evadunt carnes.

Recensitis sic *Gratissimis* ovibus plantis, paucis herbas illis *Noxias* sumus commemoraturi. Haec quidem variae sunt, at omnibus enumerandis opera non sufficeret; peculiare tamen sunt:

1. *Equisetum arvense*, quod si comedant primo vere, eas inde abortire observarunt Batavi *Cit. Oel. 116. W-Goth. 63.*

2. *Ranunculum*, *flamula* dictum, ovibus nocere, statuerunt pastores, gravissimae vero nobis dubitandi subsumunt rationes, num in escam, eam unquam convertere

vertant. Idem valet de *Drosera* & *Pinguicula* vid. Barth. act. 4. p. 162.

3. *Anthericum ossifragum*, quod ossa illarum emolliat, forte potius oves ipsas enervat, adeo ut ambulare non valeant. (Barth. act. 2. p. 266. 232) Idem quoque contendunt rustici Smolandii (*Flor. lap. 136* β)

4. *Kalmia latifolia* in Virginia ovibus præsentaneum est venenum (*Flor. virg. 160.*) et *Kalmia angustifolia* in Noveboraco maxime est ovibus pestifera (*Act. Ups. 1743. n. 100*), cum vero hæ plantæ contaginitatis quasi veniculo cum *Andromedis* sint conjunctæ, facile crederem paludes, *Andromeda polifolia* relictas, ovibus alendis minus esse adcommoatas: multo minus alpes nostrates, ubi quatuor *Andromedæ* diversæ speciei copiosissime crescunt.

6. *Myosotis scorpioides arvensis* ab ovibus quidem non estur (*it. Scan. 62.*), & si devoretur, crediderim illam minus nocere. At plantæ pleræque in aquis evadunt acriores. In Visingo fontem quendam circumseptere rustici, in quo *Myosotis scorpioides palustris* copiose occurrebat, cum observarunt incolæ oves ab ea ingurgitata multoties mortuas esse (*it. Gott. 835.*)

6. *Anemone nemorosa* respuitur ab ovibus in locis sylvaticis natis vel educatis. Oves autem, quæ a teneris non addidicere abstinere a planta, uti campestres in sylvas delatæ, hanc *Sanguinalem* herbam devorant, ac in dysenteriam incurrendo pereunt. (*it. Scan. 240. 379.*)

7. *Mercurialis perennis* (*it. Oel. 146. W. Goth. 66*) &

Cicuta aquatica, communi omnium pastorum consensu, ovibus noxiæ sunt. (*it. W-Goth. 99*)

8. *Prunus spinosa*, quæ ut noxiæ est respicienda, quod ovibus lana spinis avellatur. (*it. Scan. 136.*)

Cum ita per æstatem horum animalium justam gessit curam pastor, cordi ei erit sufficiens & salubri per hiemem eis prospicere nutrimento. Hieme igitur nutriantur feno, necesse est, quod in siccis & apricis pratis crevit, foliisque variarum arborum, ultimis diebus Julii abscissis, ut *Betule Flor. Sv. 776. Alni 775. Ulmi 219. Salicis 292. Fraxini 830. Populi 819. & Tiliæ 432. Attamen libentius Alni incani, Humuli, Helxinis, Pisi, Trifolii & Medicaginis falcatae*. Peregrinæ præstantiori cibo alantur, neque tempore vernali educantur, frigore adhuc regnante, sed domi remaneant, ne vel sanitatis suæ faciant jacturam, vel degenerent. Et hic inprimis latitat ratio, cur homines plebeji magis sint ovibus rusticis contenti; quod scilicet plus meliusque ad oves præstantiores, Anglicanas & Hispanicas, alendas requiratur pabulum, quam ad oves rusticas; quod illæ pluribus morbis sint obnoxia, & proinde facilius moriantur; quod pelles earum ad vestes minus tenaces sint; quodque demum diutius intra ovile sint alendæ & a frigore diutius defendendæ. Has vero rationes alii refellere solent, quod ab ovibus Rusticis lanæ una, vix vero duæ libræ, ab Hispanicis Anglicanisque novem libræ obtineantur (*it. W-Goth. 59.*) quodque lana nobilior duplo vel triplo pretio veniat,

Ovibus nostris rusticis per hiemem vehes una fœni datur, Hispanicis vero & Anglicanis hæc vix sufficit; uti enim majoris sunt magnitudinis, ita vehes una cum dimidia cuique harum destinari debet.

Oves parum bibunt, optimeque ab aqua pluviali l. fluviali valent, stagnans autem pestilentissimum illis est venenum, unde sæpius copiosissime pereunt. Æstate aquosa innumeris fere morbis jactantur oves, quibus pabulum & cibum minus humidum destinavit naturæ auctor. Hieme potus eis non singulis, sed alternis diebus conceditur, æstate vero quoties sitiunt. Præcipiunt quidam Opilionum, ut ab aqua octo vel quatuordecim dies abstineant, & credunt se hoc modo pluribus morbis posse medelam adferre (*Ablst. p. 22. §. 7.*)

Ut solum illarum, quod initio capitis ostendimus, est siccum & persatum, ita in locis clausis, vapore & nimio æstu repletis, incolumes vivere nequeunt. Exemplum rei lucem adfundet observatio, quam adferunt Scani, quod quum consuleret quispiam, ut oves in conclavi per noctem clauderentur ad expellendos cimices, clausis fenestris & janua, deprehendebantur omnes oves altero die mortuæ & suffocatae (*it. Scan. 136.*); Male igitur rebus consulunt suis, qui caulas arcte clausas & calidissimas locis humidis & depressis extruunt, unde non modo sæpius abortiunt oves, sed & consumuntur.

VI. MORBI.

Oves variis multisque morbis laborant; quorum vulgares & præcipui in nostra patria hi sunt:

Scabies, quæ etiam nomine variolarum apud nos insigniri solet, & dignoscitur facile labiis tumidis & pustulis copiosis. Est hic morbus tam contagiosus, ut, dum una hoc vexatur, reliquæ ab illa immunes vivere non possint, eoque modo totus grex aliquantulo temporis spatio intereat, necesse est. Inter varia medicamina, quibus huic malo obviam eamus, primas merito tenet partes *Moschus orientalis*, cujus gr. V. ad VI. infectæ pro dosi, idque diebus duobus, porriguntur. Sed hæc medicina pretiosior est, quam ut pauperiores facile emerent; itaque præservationis scopo omnia fere amara commendantur, in primis *Herba Cardui benedicti* (*It. W. Gotb. 145.*)

Hepatitis, est inflammatio hepatis sæpe cum ictero, qui albumine oculi cutæque flava dignoscitur, sæpe etiam in Hydropem degenerans. Est hic morbus maxime fatalis, qui ovibus & frequens est, & unde pleræque pereunt. Causam hujus morbi existimant nonnulli, nimium aquæ potum esse, quem in locis depressis hauserunt. Me vero iudice, causa non proprie in aqua, sed in contentis aquæ quærenda; cum enim hoc morbo emortuæ cultro anatomico subjiciantur, plurimi vermiculi in hepate sapissime occurrunt, qui sunt *Limaces ovati lividi, margine ocuto*, descripti in *Amœnit. acad. tom. 2. p. 36.* Vermes hi in omnibus fere rivulis & paludibus foliis herbarum & lapidibus frequenter adhærent (*It. Gott. 182.*); In ventrem ovium ingurgitati vigent & hepar per ductum fellis ingressi rodunt

dunt ac destruunt, unde inflammationes, obstructions, exulcerationesque demum lethales. Omnes Opiliones Sal ovibus in deliciis esse, novere, quodque oves inde valeant, unde sal gemmæ ad lingendum illis sapius præbent, uti medicamentum, quod orexin acuat & viscera roboret; videntur certe effectum, causam vero vix ac ne vix attigerunt. Verum nodus hic gordius haud ita pridem a D: no Scheffero, in libro de *Hirudine limacis*, est solutus, qui observavit vermes hos in aqua muriatica confestim destrui & occidi.

Peculiaris proinde scopus, quem hoc meo opusculo intendi, est, ut oves eriperem a fatali hocce morbo, fere quotannis, infinita strage, animalia hæc vexante, quod in eo consistit, ut aqua muriatica ex sale culinari s. gemmæ in sufficienti & larga copia præbeatur ovibus, quatuor aut quinque vicibus omni anno, ut hausta destruat vermes, hepar ovium rodentes. Non enim sufficit ovibus lambere tantillum aliquoties, ut inde pereant vermiculi omnes; sed debent haurire tantum, quantum eis placeat. Ponam centum & mille prædia in nostro regno, & quodlibet horum unoquoque anno unam ovem, forte aliquando viginti, quotannis hoc morbo amittere; crediderim me, si hoc meo consilio illas servarem, rem non minus gratam, quam utilem civibus meis præstitisse.

Phthisis & Tussis, in primis apud oves, oritur a pulvere terrestri, inspiratione hausto; Cujus signa sunt lana defluens, gingivæ pallidæ & pedes calidiores, fide *Abbl.* p. 39. §. 20.

Vertigo, plerumque Epidemicum malum, sæpe pro causa agnoscit hydatidem inter meninges & cerebrum, uti Joh. Jac. Scheuchzerus in Rupicapris Alpium observavit (*it. Alp.*), qui morbus facillime innotescit eo, quod circumeant semper ad idem latus. Cura peragitur sæpe colapho, qui latere, ad quod eunt, impingatur ægrotis. Ut reliquos morbos taceam, qui Medicinam ovium jam tradere non constitui.

Insectis vexantur oves insuper variis, ut:

Pediculus ovinus, qui pellitur decocto *Tabaci* & pulvere feminum *Apii* & *Sabadille*.

Hippobosca aptera, quæ inficit lanam viridi colore (*it. W-Goth. 59.*)

Acarus, luetice *Fåsting* (*Faun. Sv. 1192. it. Oel. 62.*) minus apud nos frequens.

Oestrus (*En. Sv. 1027.*), qui sinui frontis adherens, mortem ovium quam sæpissime efficit. (*it. Scan. 128.*)

VII. USUS.

Lana est, ex qua vestimenta tam procerum quam aliorum parantur. Et ut nemo non nostrum ejuscemodi cultu indiget, nullo negotio intelligitur, quot pecunias huic rei impenderit majores nostri, qui ea ab exteris emerint. Præparatio lanæ, antequam pannus perfectus inde evadat, videatur in *it. Scan. 206.*

Rusticæ Tunicæ, quibus contra vim frigoris se conservat vulgus, ex cute pilosa ovium confectæ sunt, ita tamen ut latus pilosum introrsum vertatur. Item *fimbriæ* femorum feminarum Scæneni

nenfium (*it. Scan. 274.*), *Tibialia* vulgi hyberna, nec non *Pilei* facile omnium ex lana fiunt.

Fimbria circum mitras Muscovitarum & Persarum sumitur ab embryone, quod occasionem dedit fabulæ de agno Scythico l. Baromez.

Ex cute molli præparata conficiuntur *Femoralia* rusticorum, aliæque vestes, nec non *Chirothecæ*, præcipue tamen a lævigatis, quarum hæ apud nos in majori pretio habentur, quæ cum cortice Salicis capræ præparatæ sunt (*it. Scan 202.*)

Cornua ferro ignito attrita illud servant, ne facile obducatur æruginè. Apud rusticos quoque in usu est soleas *Calceorum* Jaminibus horum cornuum tegere, ut diutius durent (*it. Oel. 114.*)

Caro, præsertim vervecum, saluberrima est, quippe facillime omnium transpirat, teste *Sanctorio* in *statica*; unde alius carnis citius nos tædet, quam ovinæ.

Assata caro agnina plerisque gentibus in deliciis est; quapropter agnus menstruus mense Januarii Amstelodami venditur sedecim florenis, cum adulta quatuor tantummodo constet. Agni *Pisis* concoctis lacteque mixtis optime saginantur, nec non *Brassica* & *Rapa*.

Testiculi excoriati in incisus & botulis rarius a plebe assumuntur, vulvam & lumen veterum Romanorum tamen non admittente.

Lac rarius occurrit coctum & recens; sed præparatum & acidulum frequentius Scanis in usu, refrigerans & lapidum est. Præparationem vide *it. Scan. 219.*

Caseus

Casus albus & lapidissimus evadit. *Serum*, a confectione casei residuum, coctum concrefcit, e-
sturque ab rusticis Scaniae (*it. Scan. 219.*)

Butyrum album insipidumque esse fertur, quod non vidi.

Oesypus est lana sudore pingvi succida, quæ lu-
xatis contusisque opitulatur.

Stercus interne a rusticis in Ictero assumitur; ex-
terne vero Ambustis imponitur, *Aldrov. bisulc. 598.*

Fimus ovinus pingvissimus, optimeque in satis
plantas latificat. Uturpatur præsertim ad *Nicotianæ*
& *Humuli* plantationes; unde etiam in Opiliones
magisterium culturæ *Nicotianæ* & *Humuli* deriva-
tum est.

Nihil itaque in ovibus invenitur, quod non utilitatis
quid secum ferat. Hinc judicant nonnulli, ovium cultu-
ram plus prodesse ruricolis, quam saginationem boum.
Etenim quinque ovibus alendis non plus impenditur pa-
buli, quam unico bovi, sed tamen magis profunt, nam
ducentæ oves dant quotannis lanam præstantiorem s au-
tumnalem 10 lb; viliores vero s vernam, (quæ *Lætia* vul-
go dicitur) 10. lb.) Lanam agninam quoque 10. lb. (a teo-
que 30 lb.) Unaquaque libra a 24. l facit 450. thal. argen-
teos. Adde agnos ducentos, quilibet a 2. th. facit 400. Sum-
ma 850. thal. argent: Si vero alamus Anglicanas, ex quibus
& copiosior & præstantior lana, quæstus adhuc major red-
undat. *it. Scan. 371.*

Uberior quidem heic esset occasio, ovium culturam
pertractandi, sed vetant id chartæ angustia & proposita
brevitas. Coronidis loco, commendo claustra illa fœ-
ni, quæ descripta atque delineata in *itin. W-Gorb.*
p. 61. reperiuntur.

TANTUM.